

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης**

σε συνεργασία με το

ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών

**ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «Τρόποι διαχείρισης του άγχους μαθητών με
αυτισμό»/ "Ways to manage the anxiety of students with autism"**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια :Καλομοίρα Ζαπάντη (Α.Μ. 409)

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του

Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^η Επιβλέπουσα: Δρ. Ταβουλάρη Ζαχαρούλα, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε. Φ. Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

2^η Επιβλέπουσα: Δρ. Καραμπατζάκη Ζωή, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε. Φ. Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3^η Επιβλέπουσα: Δρ. Σταθοπούλου Αγάθη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε. Φ. Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα, 2022

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια οι διαταραχές των παιδιών αυξάνονται ολοένα και περισσότερο. Σχεδόν κάθε χρόνο οι διαγνώσεις πολλαπλασιάζονται κατά ένα σημαντικό ποσοστό, γεγονός που είναι καιρός να αρχίσει να θορυβεί ορισμένους για περαιτέρω έρευνα επί τούτου. Κάθε διαταραχή έχει τις δυσκολίες της και προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις στην καθημερινότητα του ατόμου. Από τις πιο συχνές είναι η αναπτυξιακή διαταραχή αυτιστικού φάσματος, όπου πράγματι αυτό το φάσμα έχει τεράστιο εύρος και κάθε περίπτωση με την ίδια διάγνωση είναι μοναδική. Συχνά αναφέρεται σε παιδιά που εξωτερικά είναι πιο απομονωμένα και κοινωνικά άκαμπτα. Παρουσιάζουν στερεοτυπίες και επαναλαμβανόμενες κινήσεις σε καταστάσεις που δεν νιώθουν άνετα. Εδώ, κάνει αισθητή την παρουσία του το άγχος σε συνδυασμό με μια γκάμα διαταραχών που συνοδεύουν συχνά τα παιδιά με ΔΑΦ. Φαίνεται πως όλες αυτές οι ιδιαίτερες κινήσεις, η επιλογή της αποξένωσης κλπ. αυξάνονται με την εμφάνιση του άγχους. Αυτός είναι και ο λόγος της συγκεκριμένης εργασίας, έγινε ατομική προσπάθεια συλλογής ερευνών για την συσχέτιση του άγχους με τα παιδιά που είναι στο φάσμα. Αναζητήθηκαν τρόποι αντιμετώπισης του άγχους, ώστε να παρουσιαστεί αυτός με τα περισσότερα οφέλη προς το άτομο. Πιο, συγκεκριμένα τα ρομπότ, τα κατοικίδια, η συμπεριφορική ψυχολογία και η φαρμακευτική αγωγή είναι από τους πιο γνωστούς τρόπους. Σίγουρα κανένας από τους παραπάνω δεν δρα στον βέλτιστο βαθμό ατομικά, αλλά συνδυαστικά. Με την βοήθεια αναζήτησης επιστημονικών άρθρων από την ιστοσελίδα της google scholar, έγινε η επιλογή των πιο σημαντικών ερευνών για να οδηγηθεί η εργασία στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Φάνηκε δε πως η επιστήμη της ψυχολογίας με την μέθοδο CBT έχει σημειώσει τα υψηλότερα ποσοστά επιτυχίας στην διαχείριση διαταραχών άγχους σε παιδιά με ΔΑΦ και μη, έχοντας μάλιστα και μακροχρόνια αποτελέσματα.

Λέξεις κλειδιά: **αυτισμός, άγχος, διαχείριση, ρομποτική, κατοικίδιο, φαρμακευτική αγωγή, λειτουργικός**

6. Βιβλιογραφία

Θεωρητικό πλαίσιο

- Quill, K. A. (2005). *Ιδασκοντας τα αυτιστικά παιδιά. Τρόποι για να αναπτύξετε την επικοινωνία και την κοινωνικότητα*. Περιστέρι: Έλλην
- Weiss, M. J. & Harris, S. L. (2001). Teaching Social Skills to People With Autism. *Behavior Modification*, 25(5), 785-802.
- Νότας, Σ. (2006). *Το φάσμα του αυτισμού. Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές*. Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Π.Ν.Α.
- Κολλιάδης, Ε. (2002). *Γνωστική Ψυχολογία. Γνωστική Νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική Πράξη*. Αθήνα: ΣΥΝΘΕΣΗ.
- Charlop-Christy, M. H., Carpenter, M., Le, L., LeBlanc, L. A. & Kellet, K. (2002). Using the Picture Exchange Communication System (PECS) with children with autism: Assessment of PECS acquisition, speech, social-communicative behavior and problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 35(3), 213-231.
- Κάκουρος Ευθ., Μανιαδάκη Κ.(2006). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και Εφήβων, αναπτυξιακή προσέγγιση*. Εκδόσεις Τυποθήτω- Δαρδανός Γιώργος, Αθήνα.
- Σίμος Γ., (2017) *Διαλέξεις μαθήματος Εισαγωγή στη θεραπευτική του αγχώδους φοβικού παιδιού*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Συριοπούλου- Δελλή Χ. (2016). *Εκπαίδευση και Ειδική αγωγή ατόμων με διαταραχή φάσματος αυτισμού*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Van Steensel, F. J., & Heeman, E. J. (2017). Anxiety levels in children with autism spectrum disorder: a meta-analysis. *Journal of child and family studies*, 26(7), 1753- 1767.
- Van Steensel, F. J., Bögels, S. M., & Perrin, S. (2011). Anxiety disorders in children and adolescents with autistic spectrum disorders: a meta-analysis. *Clinical child and family psychology review*, 14(3), 302.
- Van Steensel, F. J. A., & Bögels, S. M. (2015). Cbt for anxiety disorders in children with and without autism spectrum disorders. *Journal of consulting and clinical psychology*, 83(3), 512.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250.
- Hallett, V., Lecavalier, L., Sukhodolsky, D. G., Cipriano, N., Aman, M. G., McCracken, J. T., ... & Sikich, L. (2013a). Exploring the manifestations of anxiety in children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(10), 2341-2352.

- Κάκουρος Ευθ., Μανιαδάκη Κ.(2006). Ψυχοπαθολογία παιδιών και Εφήβων, αναπτυξιακή προσέγγιση. Εκδόσεις Τυποθήτω- Δαρδανός Γιώργος, Αθήνα.
- Richards Thomas (χ.χ.). DSM-5 Definition of Social Anxiety Disorder, Social Anxiety Institute. <https://socialanxietyinstitute.org/dsm-definition-social-anxiety-disorder>, [ημερομηνία προσπέλασης: 28/11/2018].
- Richards Thomas. What is Social Anxiety? Social Anxiety Institute <https://socialanxietyinstitute.org/what-is-social-anxiety> [ημερομηνία προσπέλασης: 28/11/2018].
- Heimberg R. G., Holt C. S., Schneier F. R., & Liebowitz M. R., (1993). The issues of subtypes in the diagnosis of social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, 7, 249-269.
- Bellini, S. (2004). Social skill deficits and anxiety in high-functioning adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(2), 78-86.
- Bellini, S. (2006). The development of social anxiety in adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 21(3), 138- 145.
- Gillott, A., Furniss, F., & Walter, A. (2001). Anxiety in high-functioning children with autism. *Autism*, 5(3), 277-286.
- Groden, J., Cautela, J., Prince, S., & Berryman, J. (1994). The impact of stress and anxiety on individuals with autism and developmental disabilities. In *Behavioral issues in autism* (pp. 177-194). Springer, Boston, MA.
- Groden, J., Diller, A., Bausman, M., Velicer, W., Norman, G., & Cautela, J. (2001). The development of a stress survey schedule for persons with autism and other developmental disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(2), 207- 217.
- Groden, J., LeVasseur, P., Diller, A., & Cautela, J. (2002). Coping with stress through picture rehearsal: A how-to manual for working with individuals with autism and developmental disabilities. Unpublished manuscript.
- Γκονέλα, Ε.(2006). Αυτισμός, αίτιγμα και πραγματικότητα, από τη θεωρητική εκπαίδευση στην παρέμβαση. Αθήνα: Οδυσσεάς.

Ερευνητικό πλαίσιο

- David, M., Simon, Blythe, A., Corbett. (2013). Examining associations between anxiety and cortisol in high functioning male children with autism. *Journal of Neurodevelopmental Disorders*, 5:32.
- Luc Lecavalier, Jeffrey J. Wood, Alycia K. Halladay, Nancy E. Jones, Michael G. Aman, Edwin H. Cook, Benjamin L. Handen, Bryan H. King, Deborah A. Pearson, Victoria Hallett, Katherine Anne Sullivan, Sabrina Grondhuis, Somer L. Bishop, Joseph P. Horrigan, Geraldine Dawson, Lawrence Scahill. (2013). Measuring Anxiety as a Treatment Endpoint in Youth with Autism Spectrum Disorder. *J Autism Dev Disord* , 1128–1143.
- Eric A. Storch, Ph.D., Elyse B. Arnold, B.A., Adam B. Lewin, Ph.D., Josh M. Nadeau, Ed.S., Anna M. Jones, B.S., Alessandro S. De Nadai, M.A., P. Jane Mutch, Ph.D., Robert R. Selles, B.A., Danielle Ung, B.A., Tanya K. Murphy. The Effect of Cognitive-Behavioral Therapy Versus Treatment as Usual for Anxiety in Children With Autism Spectrum Disorders: A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American Academy of child & Adolescent Psychiatry*, Number 2, February.
- Heloísa Helena de Alcantara Barcellosa, Aline Pompermaierc, Suelen Mendonça-Soaresa, Victoria Costa Maffib, Marina Fernandesd, Gessi Koakoskib, Karina Kirstena, Bernardo Baldisserottoa, Leonardo José Gil Barcellos. (2020). Aripiprazole prevents stress-induced anxiety and social impairment, but impairs antipredatory behavior in zebrafish. *Pharmacology, Biochemistry and Behavior*, 189.
- Martine Lamy, Craig A. Erickson. (2018). Pharmacological management of behavioral disturbances in children and adolescents with autism spectrum disorders. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care*, 250-264.
- Melanie Turner. (2020). The role of drugs in the treatment of autism, Number 6, Dec.
- Rebecca H. McNally Keehn, Alan J. Lincoln, Milton Z. Brown, Denise A. Chavira. (2013). The Coping Cat Program for Children with Anxiety and Autism Spectrum Disorder: A Pilot Randomized Controlled Trial. *Springer Science+Business Media*, 17 May.
- Min Sung, Yoon Phaik Ooi, Tze Jui Goh, Pavarthi Pathy, Daniel S. S. Fung, Rebecca P. Ang, Alina Chua, Chee Meng Lam. (2011). Effects of Cognitive-Behavioral Therapy on Anxiety in Children with Autism Spectrum Disorders: A Randomized Controlled Trial. *Springer Science and Business Media*, 10 June.
- Karen M. Sze and Jeffrey J. Wood. (2008). Enhancing CBT for the Treatment of Autism Spectrum Disorders and Concurrent Anxiety. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 16 June, 36, 403–409.

- Judy Reaven, Audrey Blakeley-Smith, Kathy Culhane-Shelburne, Susan Hepburn. (2012). Group cognitive behavior therapy for children with high-functioning autism spectrum disorders and anxiety: a randomized trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 410–419.
- Jeffrey J. Wood, Amy Drahota, Karen Sze, Kim Har, Angela Chiu, David A. Langer. (2009). Cognitive behavioral therapy for anxiety in children with autism spectrum disorders: a randomized, controlled trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 224–234.
- Eric A. Storch, Ph.D., Elysse B. Arnold, B.A., Adam B. Lewin, Ph.D., Josh M. Nadeau, Ed.S., Anna M. Jones, B.S., Alessandro S. De Nadai, M.A., P. Jane Mutch, Robert R. Selles, Danielle Ung, Tanya K. Murphy. (2013). The Effect of Cognitive-Behavioral Therapy Versus Treatment as Usual for Anxiety in Children With Autism Spectrum Disorders: A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American academy of child & adolescent psychiatry*, February.
- B. Robins K., Dautenhahn R., Te Boekhorst, A. Billard. (2005). Robotic assistants in therapy and education of children with autism: can a small humanoid robot help encourage social interaction skills? *Springer-Verlag*, 8 July, 4: 105–120.
- Juhi R. Kaboski, Joshua John Diehl, Jane Beriont, Charles R. Crowell, Michael Villano, Kristin Wier, Karen Tang. (2015). Brief Report: A Pilot Summer Robotics Camp to Reduce Social Anxiety and Improve Social/Vocational Skills in Adolescents with ASD. *J Autism Dev Disord*, 3862–3869.
- Juhi R Kaboski, Joshua John Diehl, Jane Beriont, Charles R. Crowell, Michael Villano, Kristin Wier, Karen Tang. (2015). Short report: A pilot summer robotics camp to reduce social networks Stress and improve social / professional skills in adolescents with ASD. *J Autism Dev Disord*, 45:3862–3869.
- Hannah Wright, Sophie Hall, Annette Hames, Jessica Hardiman, Richard Mills, PAWS Project Team & Daniel Mills. (2015). Pet Dogs Improve Family Functioning and Reduce Anxiety in Children with Autism Spectrum Disorder. *Anthrozoös A multidisciplinary journal of the interactions of people and animals*, 28:4, 611-624.
- Gretchen K. Carlisle, Rebecca A. Johnson, Ze Wang, Jessica Bibbo, Nancy Cheak-Zamora, PhD, Leslie A. Lyons. (2021). Exploratory Study of Cat Adoption in Families of Children with Autism: Impact on Children's Social Skills and Anxiety, *Journal of Pediatric Nursing* 58, 28–35.

- Kristen E. Burrows, Cindy L. Adams, Jude Spiers. (2008). Sentinels of Safety: Service Dogs Ensure Safety and Enhance Freedom and Well-Being for Families With Autistic Children. Volume 18 Number 12, December, 1642-1649.